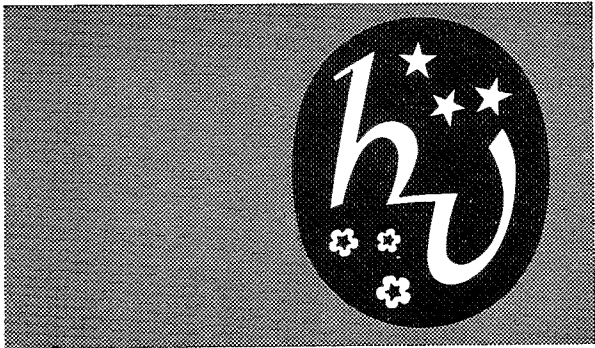

MENS EN WERELD

Wij leven zo snel, dat er in één maand, in één week soms meer gebeurt, dan in tientallen jaren in de vorige eeuw. Hij die een krant ter hand neemt van b.v. twee maanden geleden en die vergelijkt met een exemplaar van vier februari zal niet willen en kunnen geloven dat er zoveel en zoveel schokkends in zo'n korte tijd is gebeurd. De afstanden worden korter, de wereld wordt kleiner, de tijd raast sneller en wij kunnen het niet bijhouden. Het is als een vliegtocht. „Ja,” zei de reiziger, die in 24 uur naar Singapore was gevlogen. „Ik ben er nu wel maar mijn geest is er nog lang niet”. Zo zijn wij wel „lichamelijk” bij het nieuws maar wij hebben de vorige fase nog niet verwerkt. En waar de storm het snelst raast is in Afrika. De „rebellenvoer” Patrice Lumumba, wiens portret men ziet, kort geleden gevangen als ongehoorzame op-ruier, dikteert in Brussel de onderhandelingen. Kenia, waarvan men schreef dat de weg naar zelfbestuur te zien kwam, is misschien al onafhankelijk als men dit leest. Algerije heeft een revolutie poging te zien gegeven, waardoor het arme Frankrijk aan de rand van een burgeroorlog kwam, en de strijd tegen de nationalistes laat ondertussen op. Het is of de mensheid in een gigantische draaimolen zit. Als kinderen kunnen zij hun paardje of fietsje of autootje besturen, maar aan de snelheid en de richting kunnen zij niets veranderen. Wie eraf stapte valt telijk, wie hem tegenhoudt raakt eronder. Er zijn krachten aan het werk, die zo bewust aansturen op onafhankelijkheid, dat de oude blanke vertegenwoordigers van het eens zo machtige Europa nog blij mogen zijn, dat er met hen gepraat wordt. De rekening van het kolonialistische tijdperk wordt vóór het dessert gepresenteerd. Maar het grootste deel der bevolking wil toch rust en orde, zeggen de laatste verdedigers. Ja, zo is het altijd geweest. Prins Willem van Oranje steunde in de 80-jarige oorlog op nog geen vijf percent der Nederlanders...

Minister Visser's tastende weg

Laten wij één ding direkt maar toegeven: wie minister van defensie wordt, moet zich met veel te veel onderwerpen bemoeien. Het is uitgesloten, dat enig mens, wie dan ook, dit ministerie kan leiden zonder bij tijd en wijle mis te tasten. Dat is niet altijd erg. Het komt erop aan, dat hij een goed beleid weet te ontwikkelen. Daarvoor is nodig een groot inzicht in de waarde van de feiten die vóór en die tegen een bepaald besluit pleiten. Men komt op de stoel van minister op grond van politieke overwegingen, niet op grond van vakkennis. De staatkunde geeft de doorslag. Van een minister, ook van een minister voor 's lands verdediging, mag worden verlangd, dat hij de staatkundige factoren naar waarde weet te beoordelen. Hij behoeft niet te weten, welk fabriekaat vuurwapen, welk model baret of welke maat laarzen moeten worden gekocht. Hij mag, moet misschien zelfs, voor deze dingen afgaan op de aanbevelingen, die hem door zijn gespecialiseerde ambtenaren worden voorgelegd.

Hij moet echter wel weten, en beter dan wie ook, waarom de landsverdediging paraat wordt gehouden, om welke waarden het hier gaat. En juist op dit punt bekruipt mij een gevoel van ongerustheid. Wat wil de minister verdedigen? Het Christendom, rooms en reformatisch? Het lijkt erop. Maar dat zou niet voldoende zijn. De grondslagen van een menswaardige samenleving zijn niet neergelegd in één geloof of één levensbeschouwing. Immers, eenvoudigheid in denken komt niet voor bij vrije en verstandige mensen. Slechts in een onvrije staat, met onverstandige lieden, wordt gepoogd één opvatting te doen triomferen en de overige opvattingen te verstikken. Wie deze kille samenleving niet wenst, maar het scheppen van vrijheid en verscheidenheid van uitings- en ontwikkelingsmogelijkheden voor de burgers ziet als het bestaansrecht voor het staatsgezag, zal ook in het politieke leven ruimte willen laten aan meer dan één geloof, aan meer dan één levensbeschouwing. Het merkwaardige feit doet zich nu voor, dat minister Visser zich in zijn daden laat kennen als een man, die hierover geen duidelijke mening heeft.

De heer Visser sprak in de Tweede Kamer over de vraag hoe het nu met de geestelijke verzorging van de buitenkerkelijken in de strijdkrachten verder moest. Een zijner voorgangers, minister Staf, aanvaardde indertijd de verantwoordelijkheid voor het verlenen van subsidie voor humanistische militaire tehuizen, voor humanistisch vormingswerk onder militairen, voor de bureaukosten die aan een en ander verbonden zijn. Wat zal minister Visser doen? Wel, hij zei op 11 december 1959, dat hij voornemens was de voetsporen van ex-minister Staf te drukken. Betekent dat, dat ook hij geen humanistische geestelijke verzorgers in het leger en op de vloot wenst toe te laten?

Wil ook hij, net als zijn christelijk-historische voorganger, de buitenkerkelijke militair in de dienst geen geestelijke steun verlenen?

Alvorens nieuwe wegen in te slaan, zou de minister, zou hij eerst een betere begripsbepaling van het humanisme tot zijn beschikking moeten hebben. Reeds op 29 december d.a.v. werd de minister, vrij onzacht, op zijn vingers getikt, en wel door zijn geestverwant prof. mr. P. J. Oud. In een radiotoespraak zei deze staatsman, dat wij, waar het de geestelijke verzorging van onze militairen betreft, zeker nog niet zijn, waar wij wezen moeten. Aan het beginsel van een gelijkgerechtigde behandeling mag niet worden getornd. Het gelijke recht van godsdienstige en humanistische stromingen moet worden erkend en behoort vast te staan.

Deze kwestie is nog niet koud, of daar gebeurt weer wat. Z.K.H. Prins Bernhard opende onlangs een studiecentrum voor militair leiderschap. Dit centrum heeft ten doel alle troepenofficieren en voorts de hogere troepenonderofficieren in cursussen van driemaal een week, de leidersbekwaamheden bij te brengen die zij als militaire gezagsdragers behoeven. Het officiële tijdschrift voor beroeps- en onderofficieren „De Onderofficier”, uitgegeven door het ministerie van defensie, wist te berichten, dat de deelnemers na de cursussen op het studiecentrum nog drie dagen gaan naar een vormingscentrum voor de geestelijke verzorging (Waalheuvel of Beukbergen). Daar zal worden aangesloten op de problematiek, die op de studieconferentie wel wordt aangeroerd, maar daar uiteraard niet principieel behandeld kan worden. Beide geestelijke richtingen werken aan deze bijeenkomsten mee. Het gaat er ten slotte om, in de ene groep als mensen van verschillend geloof te leren samenwerken, zo zegt „De Onderofficier”.

Wat betekenen deze woorden? Waarom worden als centra van de geestelijke verzorging alleen twee confessionele huizen, Waalheuvel en Beukbergen, genoemd? Sedert wanneer is het humanistische vormingscentrum (in De Ark te Nunspeet) dan opgeheven? Het bestaat nog steeds; het groeit zelfs met de dag. Elk jaar vragen meer militairen om verlof om de humanistische vormingsbijeenkomsten te mogen bijwonen! Gaat het in de militaire groep dan maar alleen om het samenwerken van mensen van verschillend geloof? Moet met niet-gelovige mensen (17% van onze bevolking) niet worden samengewerkt?

De voorzitter van het Humanistisch Thuisfront, zelf lid van de Tweede Kamer, stelde bij de eerste de beste gelegenheid aan de minister vragen hierover. De minister gaf ten antwoord, dat aan de cursussen over het militaire leiderschap afsluitende bijeenkomsten zijn verbonden,

(Slot op pag. 5)

Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
15e jaargang no. 4 - 20 februari 1960

Kritisch allerlei

Er is voor de blanken in Zuid-Afrika geen keus. Of de strijd wordt aangeboden en gewonnen, of de Europese stadsgebieden worden eilandjes in een zwarte zee, en de integratie, economisch, en daarna sociaal, politiek en biologisch, schrijdt voort met als gevolg het uiteindelijk verdwijnen van de Europese invloed in de zuidelijke punt van Afrika.

Zo werd in „Elseviers Weekblad” eind vorig jaar het standpunt van de Zuidafrikaanse regering en van de meerderheid van de blanke bevolking weergegeven en (dat wordt er althans bij vermeld, al wordt er niet bij gezegd waarom) van een groeiend deel van de zwarte bevolking. Twee volle pagina's werden destijds in twee opeenvolgende nummers besteed aan een verdediging van het rassensbeleid in Zuid-Afrika, waarbij, als om zichzelf te verontschuldigen, de redactie de kanttekening plaatst:

„Het is in vrijwel de gehele wereld en ook in Nederland de gewoonte om de zogenaamde „apartheidspolitiek” in Zuid-Afrika ten scherpste te veroordelen. Vrijwel nimmer worden diegenen aan het woord gelaten, die dit beleid verdedigen. Het komt ons nuttig voor op deze regel een uitzondering te maken.”

Gezien de sfeer waaruit Elsevier voortkomt, verbaast het ons niet dat het blad voorstandster van de Zuidafrikaanse rassendiscriminatie zou zijn, maar waarom komt men daar dan niet eerlijk voor uit? Men zou toch bijvoorbeeld gerust Lunshof „al die zwartjes” communisten kunnen laten noemen? Dan is zelfs een verdediging door middel van lange artikelen van dubieuze inhoud niet meer noodzakelijk en ook niet de autoriteit van een oordeel als dat van generaal Montgomery.

Begin januari kreeg deze generaal in „Elseviers Weekblad” ruimschoots gelegenheid zijn zienswijze op de kwestie Zuid-Afrika te geven, uiteraard omdat het een gunstig oordeel was. Dr. J. J. Buskes schrijft daarover in „Het Vrije Volk”:

„Toen mijn boek over de apartheidspolitiek in Elsevier besproken werd, was het grote bezwaar dat ik veel te kort in Zuid-Afrika was geweest — drie maanden — om een oordeel over die politiek te kunnen geven dat verantwoord was. Montgomery is net twee weken in Zuid-Afrika geweest. (...) Ik ken het lied, ik ken de woorden en de melodie. Ik heb het lied al in Zuid-Afrika horen zingen. „U bent hier veel te kort om te kunnen oordelen”, zeiden mij Afrikaans sprekende collega's in Johannesburg, Pretoria, Durban, Kaapstad en Bloemfontein. Maar in Johannesburg hoorde ik van een Europeaan, die, zoals mij uit een gesprek bleek vrijwel van niets iets afwist, maar

met een zekere bewondering over de apartheid sprak, zeggen: „Het is wonderbaarlijk, dat u in zo korte tijd de juiste kijk op onze situatie gekregen hebt.” (...) Het enige verschil tussen Montgomery en mij is, dat Montgomery generaal is en ik dominee ben. Hij weet zelf heel goed, dat twee weken te weinig zijn om alle problemen van nabij te bestuderen: „Maar als militair heb ik ervaring gekregen in het door-dringen tot de kern van een probleem.” Als dominee heb je die ervaring uit de aard der zaak niet gekregen. Voor Verwoerd en Elsevier is er nog een verschil: de generaal is voorstander en ik ben tegenstander van het apartheidsbbeleid. Daarom zijn voor de generaal twee weken meer dan voldoende en voor mij drie maanden veel te weinig.”

Verwoerd en Elsevier... Een trieste combinatie voor wie zich erover schaamt dat het woord waarmee over de gehele wereld de Zuidafrikaanse schanddaden worden aangeduid, dat dat woord „apartheid” een Nederlands woord is. Het verleden verloochent zich nooit. In Duitsland worden weer hakenkruisen gekladderd, Elsevier verdedigt de rassendiscriminatie.

Een van onze lezers in Beetsterzwaag ergert zich bij voortdurend aan de hoofdartikelen van de heer J. Piebenga in de „Leeuwarder Courant”. Nu lijkt het ons boter aan de galg gesmeerd om die man tot beter inzicht te brengen, want al op 29 augustus vorig jaar adviseerden wij hem eens wat lectuur over het humanisme bij ons centraal bureau aan te vragen alvorens over dat humanisme te schrijven, maar tot op heden is een dergelijk verzoek nog steeds niet ontvangen... Onze lezer stuurt ons opnieuw een krantenknipsel uit de „Leeuwarder Courant”, van diezelfde Piebenga, van wie hij zegt:

„De man die al eens beweerde, dat de joden maar naar Israël moeten gaan, omdat ze hier toch niet zonder botsingen kunnen leven; die meer dergelijke onzin pleegt te schrijven over mensen die niet orthodox-Nederlands-hervormd-en-P.v.d.A. zijn; die tegen samenwerking met de buitenkerkelijken is bij het stichten van een Leeuwarder school voor maatschappelijk werk; die als een van de elementen in de moeilijkheden van de Haagse bevolking het grote aantal Indonesische Nederlanders opgeeft (wat — al zou het waar zijn, wat ik beweert evenmin als Piebenga te kunnen beoordelen — in een hoofdartikel van een krant dom, ontactvol, weinig constructief en hoogst beledigend is).”

Mag het vorenstaande al een duidelijke indruk geven van de persoon Piebenga, wij willen de

lezer niet onthouden althans van een deel van zijn schrifturen kennis te nemen. Een artikeltje over „De Joden en wij” eindigt aldus: „Men kan en moet de Joden dezelfde humanitaire behandeling en beoordeling toewensen als ieder ander volk (behoren de geassimileerde joden ook tot het joodse volk? Red.), maar daarmee is het feit niet weggeruimd dat de Joden ook en in de eerste plaats zichzelf tot een vraagstuk geworden zijn. (? Red.). Meer dan ooit staan zij voor de beslissing, of zij de eigenheid van hun volk in de raskenmerken (welke zijn dat? Red.) en in de gemeenschappelijke lotsverbondenheid, dan wel in de religieuze roeping zullen zoeken. Geen assimilering, geen Joods-nationalisme, geen spel van wereldpolitiek zal het Joodse volk kunnen redden, dat zal alleen de terugkeer tot de God van Abraham, Izaäk en Jakob kunnen doen (Over gewetensvrijheid gesproken... Red.). Het gaat hier om een uitverkoren volk, dat in het midden van de volkerenwereld de absoluteitheid van Gods heerschappij heeft te verkondigen, maar dat het maar al te vaak in het verzet tegen het goddelijk heilsplan heeft gezocht (het antisemitisme vloeit dus voort uit het verzet van de joden tegen de God waar Piebenga in gelooft?, een verhaaltje dat in de jaren 1933-45 in Duitsland grote opgang maakte, Red.). Wij allen zijn er in deze dagen weer op de pijnlijkste wijze aan herinnerd, dat de Joden niet maar een gewoon volk, maar dat zij het volk zijn. (Op die laatste zin past alleen het commentaar dat Piebenga zelf in een hierboven niet geciteerde vorige alinea in hetzelfde artikel geeft: ... dat het na de oorlog zo hartelijk gekoesterde filosemitisme eigenlijk niet veel meer (is) dan de keerzijde van de antisemitische medaille,” (Red.).

De toespeling op het „goddelijk

heilsplan” geeft onze lezer de boze vraag in de pen of Piebenga misschien weet wat dat plan wel is: „Moeten de joden als - jood - vervolgd blijven, moeten zij joods-nationalisme plegen, of moeten zij misschien ook orthodox-Nederlands-hervormd-en-P.v.d.A. worden?” Het is maar een vraag.

Het lot van grote figuren is, dat allerlei stromingen trachten hen als aanhanger van hun richting af te schilderen. Ook Albert Schweitzer is dat minderwaardige touwtrekken niet bespaard gebleven. Wij hebben als humanisten de grootste bewondering voor een man als Schweitzer, die, gedragen door zijn geloof, tot wonderbaarlijke prestaties in staat is. Wij hebben er geen behoefte aan aan te tonen, dat deze man al evenzeer humanistische als christelijke idealen voor ogen staan, omdat wij ervan overtuigd zijn, dat het er niets toe doet tot welk zuiltje men hem nu al dan niet zou moeten rekenen. Wij kunnen dan ook met „Hoog en Laag” (dorpsblad van Oosterbeek) meegaan, wanneer het schrijft: „De energie, het geheiligd idealisme, is hem geschonken vanuit het evangelie,” maar wij maken er bepaald bezwaar tegen als daaraan toegevoegd wordt: „Een humanistisch ideaal (zonder meer) kan nooit deze energie opbrengen.” Er zijn immers zoveel grote mannen aan te wijzen die hun idealisme niet uit het evangelie putten. En wat dat „zonder meer” daar achter een humanistisch ideaal doet, is ons al evenmin duidelijk. Wij zijn er daarentegen wel van overtuigd, dat Albert Schweitzer zijn werk in Lambarene niet alleen en uitsluitend kan doen vanuit een christelijk ideaal zonder meer. En met dat „meer” bedoelen wij dan heel duidelijk zijn warme belangstelling voor zijn medemens.

Maart

Met Maart ga'k voor de rust u inkwartieren
In een vulkanisch dal vol zwavelgeur,
Rotte appels zorgen voor een goed humeur
Evenals padden, bloedzuigers en pieren.

Ranzige olie zal uw tafel sieren,
De sinaasappels hebben smaak noch kleur;
Roeien kunt ge naar hartelust, sinjeur,
Echter alleen op stinkende rivieren

De riethut, waar ge in woont, heeft scheve palen;
Ik geef u zwarte wijn om aan te sterken,
Een hard bed om uw zenuwen te stalen;

Een grimmig priester komt uw zenuwen bewerken,
Voor zonde is geen pardon bij hém te halen;
En overal staan kloosters en staan kerken.

Uit: *Cenne de la chitarra*/Mr. W. van Elden: De twaalf magere maanden, 's-Gravenhage (L. J. C. Boucher) 1958.

Praktische arbeid en Humanistische overtuiging (IV)

De praktische werker die tot taak heeft hulp te bieden aan de medemens kan niet zonder levens-overtuiging. Zijn levensovertuiging moet hem bewaren voor verstikking in de deskundigheid, voor wanhoop in de ontmoedigende ervaringen, en voor verdwalen in de ontmoeting met de cliënt. Want ook al wordt er over die levensovertuiging niet gesproken, zij beïnvloedt niettemin het karakter van de ontmoeting. Maar de levensovertuiging speelt ook een grote rol bij het werven van vrijwilligers en bij het wekken van de offerbereidheid die nodig is om de werkzaamheden ook materieel mogelijk te maken. Het is mede daardoor dat de confessionele organen voor praktische arbeid zo'n grote vlucht hebben genomen, en de „neutrale” organen hebben over-vleugeld.

De overtuiging speelt in allerlei praktische be-slissingen een grotere rol dan vele mensen zich zelf bewust zijn, en deze overtuiging is weer veel vaker dan zij beseffen een stuk levens-overtuiging; zij het dan halfbewust of vrij-wel onbewust. Maar is de logische konsekventie hiervan dat dan ook de organisaties voor prak-tische arbeid, voor maatschappelijk werk bij-voorbeeld, beslist op levensbeschouwelijke grondslag georganiseerd moeten zijn? Het ant-woord hierop kan slechts luiden: neen! Het is er niet de logische konsekventie van. Maar onmiddellijk moet hieraan toegevoegd worden, dat het een dwaasheid is te menen dat deze kwesties alleen met logica kunnen worden af-gedaan. Allerlei psychologische, sociale en voor-al historische factoren, spelen bij de beoorde-ling een zeer grote rol.

Algemeenheid

Principieel is het zeer wel mogelijk een alge-mene organisatie te stichten voor praktische arbeid. Bestuur, staf en medewerkers zouden uit alle richtingen moeten worden gerekruteerd. Voor elk van de richtingen zou de geeste-lijke verdieping actief bevorderd moeten wor-den, niet alleen door algemene samenspraken over levensbeschouwelijke achtergronden, maar ook door sectie-besprekingen per richting en het stimuleren van contacten met de geestelijke leiders en verantwoordelijke instanties van de richtingen. Aldus zullen de richtingen zich ook met het werk verbonden weten en hun aanhan-gers opwekken het door hun vrijwillige toe-wijding en financiële offers te steunen en mo-gelijk te maken.

Omtrent de cliënten behoeven ook heel geen conflicten te ontstaan. Bij de ontvangst (om het duidelijk te zeggen: bij de intake) komt het er slechts op aan vast te stellen, wat de cliënt zelf, wellicht onbewust, verlangt en behoeft; waarvan hij gediend is, om de gekte formule te herhalen. Voorzover dat niet blijkt is het in elk geval van belang de cliënten zodanig over de medewerkers te verdelen, dat bijvoor-beeld een katholieke medewerker een buitenker-kelijke cliënt niet hoeft bij te staan in kwesties over het gebruik van voorbehoedmiddelen; dat zou hem licht in gewetensnood kunnen bren-gen. In het algemeen zal men orthodox gelovi-gen niet moeten belasten met huwelijksvragen van vrijzinnigen of buitenkerkelijken, noch de-zen belasten met problemen omtrent gemengde huwelijken of opvoedingskwesties in streng ge-lovige kringen. Immers, men is er niet met te zeggen dat de cliënt zelf beslissen moet. Na-tuurlijk moet hij zelf beslissen. Maar het gaat er om hoe de situatie waarin hij zelf beslissen moet, in de ontmoeting gestalte krijgt. Ook de man die met zelfmoordgedachten rondloopt moet zelf beslissen, maar de psychiater of maat-schappelijke werker weerspiegelt zijn situatie op zulk een wijze dat die situatie anders door-licht wordt dan de man het alleen had gedaan. Daarom is de verdeling der cliënten over de

medewerkers een zeer verantwoordelijke beslis-sing.

Niettemin blijkt uit het voorgaande dat het principeel mogelijk moet zijn praktische arbeid op algemene grondslag te verrichten. Evenzeer blijkt echter uit het voorgaande dat hij die denkt dat dat hier en nu op enigszins belang-rijke schaal verwerkelijkt kan worden, niet weet, waarover hij spreekt. Want wij leven niet onder omstandigheden, waarin de voorwaarden voor het hier vereiste wederzijds respect en be-grip vervuld zijn. Wij zijn niet bereid – ook de buitenkerkelijken niet! – om de verantwoor-delijkheid voor elkaars wijze van werken te aanvaarden. We zijn veel te veel van elkaar vervreemd. We zijn immers verzuild!

Een nieuwe zuil?

De humanist wil de verzuiling niet. Hij wil de algemeenheid, zoals die hierboven omschreven is. Eigenlijk wil hij nog meer: hij wil in het werk nog verdere geestelijke toenadering; hij wil de doorbraak, niet alleen in VVD, PvdA, enz., maar ook in maatschappelijke en culturele arbeid, overal waar de levensovertuiging niet een directe rol moet spelen, zoals veelal in de geestelijke zorg. Hij wil een wederzijdse ver-standhouding, waarin zelfs de huwelijksproble-matiek en dergelijke vragen over en weer be-naderbaar worden. Hij wil dat niet alleen, hij poogt onophoudelijk het gesprek hierover op gang te brengen en gaande te houden. Hij tracht zich te onthouden van iedere onnodige agres-siviteit, ook al zegt hij als het nodig is waar het op staat. En hij trekt zich niets aan van hen, die vlak bij hem staande, hem niettemin tegelijk verwijten dat hij niet agressief genoeg is en dat hij de verzuiling niet voldoende tegen-gaat. Maar tegengaan van de verzuiling bete-kent, dat men de ander in zijn overtuiging niet kwetst, als men hem bestrijdt; het betekent de voortdurende bereidheid tot gesprek van de kern der levensovertuiging uit. Dat gesprek is in volle gang.

Maar dit gesprek wordt bedreigd door de populaire anti-verzuilingsrhetoriek. Deze maakt niet alleen sommige gesprekspartners kopschuw, maar zij heeft de neiging zich te richten tegen de zwakste partij, die daardoor nog verder ver-zwakt wordt. Dat zijn meestal de buitenkerke-lijken en in het bijzonder de humanisten; alsof zij de oorzaak zijn van de verzuiling in Ne-derland; alsof die verzuiling iets minder zou zijn als er geen humanisten waren. De verzuiling zou niet minder zijn, maar wel zouden de buitenkerkelijken minder meetellen. Juist naa-rmate zij principeel en organisatorisch meer be-tekenen, kunnen ze een positieve factor zijn in het streven naar echte algemeenheid. „Echte” algemeenheid, want er is ook een kwasi-alge-meenheid, die niets anders is dan een zoveelste zuil. Zij vindt haar voorstanders onder onpar-tijdige ambtenaren, hoofden van neutrale onder-wijsinstellingen en functionarissen van algemene belangenorganisaties; haar aanhang rekruteert

zij uit de rand-kerkelijken van allerlei gezindten en de massa der buitenkerkelijken, die op die manier aan de bewustwording ontsnapt; haar ideologie is dikwijls een vaag soort vrijzinnig-heid. Daar ze met geen der zuilen iets te maken wil hebben, staat ze eenzaam opgericht zonder het dak te schoren.

Geen zelfmoord!

De beslissende vraag op dit gebied is niet alge-meenheid of verzuiling. De verontrusting over de verzuiling vindt men overal, in elke kring. Maar als men van algemeenheid hoort, moet men vragen: welke algemeenheid? Algemeen-heid die meer wil zijn dan de organisatie van een nieuwe zuil, kan slechts ontstaan door het moeizame contact van de kernen der verschil-lende groeperingen uit. Daarbij staat men sterker naarmate men organisatorisch meer heeft aan te bieden. De roep om algemeenheid wordt daardoor van een dierbare frase tot een reëel voorstel. Bij de verwerkelijking van zulk een voorstel zullen heel grote moeilijkheden over-wonnen moeten worden. Het zal een lange, moeizame weg zijn, maar er is geen andere. Humanisten moeten bereid zijn hem te gaan; het is begrijpelijk dat men dat ook van hen verwacht. Maar men kan in gemoede niet eisen dat zij reeds aan het begin van de weg geeste-lijk zelfmoord plegen. Daarvoor hebben zij onderweg nog te veel te doen. Er zullen zoals bij iedere zware mars veel uitvallers zijn; maar zij die verder gaan, zullen over de heuvel een wijd uitzicht hebben.

J. P. van Praag

Het geval Françoise Sagan

Françoise Sagan is door haar nieuwe boek „Aimez-vous Brahms?” weer enige tijd in het nieuws geweest. „Het geval Françoise Sagan” was de veelzeggende titel van de lezing, die dr. George Hourdin uit Parijs onlangs in Den Haag hield. Deze spreker wees er op, dat het „geval F. S.” slechts representatief is voor een klein deel van haar generatie, dat uit een gefor-tuneerd burgerlijk milieu stamt.

Een enquête, in 1956 onder vele jonge men-sen in Frankrijk gehouden heeft, aldus dr. Hourdin, duidelijk uitgewezen, dat een groot deel van dit geslacht positief tegenover het le-ven staat en het menselijk bestaan niet als een-zaam ervaart. Zij vinden deze positieve instel-ling in het geloof of daarbuiten – maar in ieder geval is de menselijke eenzaamheid slechts schijnbaar.

Haar eersteling „Bonjour Tristesse” (1954) maakte Françoise Sagan in de kortst mogelijke tijd tot een „vedette”.

Vier problemen

Dat is het eerste probleem in het „geval F.S.”: het is nl. geenszins prettig een „vedette” te zijn. F.S. zelf heeft daarvan onlangs in het tijd-schrift Marie-Claire verteld en eraan toege-voegd, dat haar „dwaze tijd” thans ten einde is.

Tweede probleem: het verzet van de (door haar beschreven) jeugd tegen een vorige gene-ratie. Al te vroeg ontdekte dit geslacht, dat er aan de ouderen veel mankeerde en hun opvoe-ding in velerlei opzicht tekort schoot.

Als derde probleem van het geval F.S. noem-de dr. Hourdin de vraag naar de zin van het leven. Zij blijkt er nauwelijks in te geloven, ge-tuige ook weer de vrouwelijke hoofdfiguur in haar laatste boek „Aimez-vous Brahms?”

Deze hoofdfiguur is eenzaam en dat is het vierde probleem: de menselijke eenzaamheid, die zich trouwens in al haar boeken openbaart. De conclusie van de spreker was: het geval Françoise Sagan is niet uniek maar ook niet algemeen.

De eenzame massa

„Ik ontvlucht de nabijheid der mensen niet, maar het is de eeuwige verre afstand tussen mens en mens die mij in de eenzaamheid drijft” schrijft Nietzsche ergens. Een uiting van geestelijke hoogmoed? Ik zou deze vraag niet graag bevestigend willen beantwoorden. Zeker is wel, dat Nietzsche de eenzaamheid zocht en tegelijk verlangde naar gemeenschap.

Terwijl hij in zijn „Zarathustra” sprak van zijn „Heimat Einsamkeit” schreef hij brieven aan zijn Bazelse vriend Franz Overbeck, waaruit zijn verlangen naar gemeenschap blijkt. „Noch onder de levenden, noch onder de doden heb ik iemand, met wie ik mij verwant gevoel. Dit is onbeschrijfelijk huiveringwekkend,” lezen wij bij deze profeet van de „Uebermensch”. En elders: „Niets rondom mij als mijn oude problemen, mijn oude, ravenzwarte problemen; ik ben in mijn eenzaamheid als ingesneeuwd.” Nietzsche zocht de eenzaamheid en hij ging er aan te gronde. Voor hem was de eenzaamheid problematisch geworden en in dit opzicht verschildt hij van denkers als Dante, Spinoza en Schopenhauer, eenzamen als hij, maar anders gaard, minder in zichzelf verdeeld, minder „modern” ook, naar onze maatstaven gemeten.

Nu kan men de vraag opwerpen of eenzaamheid geen voorwaarde is voor creatieve geestelijke arbeid. Inderdaad is een vrijwillig gekozen eenzaamheid vaak een conditio sine qua non om de concentratie te bereiken die voor alle waarlijk creatieve arbeid nodig is.

Ja, zelfs de onvrijwillige eenzaamheid in de gevangenis heeft velen tot grote scheppingen gebracht. Ik denk hierbij aan Plato's „Phaedo”, aan „De vertroosting der wijsbegeerte” van Boëthius, aan „Don Quichotte” van Cervantes, „De profundis” van Oscar Wilde, ook aan Dostojewsky, die in de beruchte Peters- en Paulsvesting zijn „Kleine held” schreef, in dezelfde gevangenis dus waar later Kropotkin zijn wetenschappelijke werken zou schrijven, ik denk aan Djilas, schrijvend in een Joegoslavische vestingcel, maar vooral ook aan de ontroerende „Brieven uit de gevangenis” van Rosa Luxemburg.

In één van deze brieven (december 1917) merkt zij op: „Ik lig stil alleen, gewikkeld in die veelvoudige zwarte doeken van duisternis, verveling, onvrijheid, winterkou, — en bij dat alles klopt mijn hart met een onbegrijpelijke, ongekende innerlijke vreugde, als liep ik in stralende zonneshijn over een bloeiende wei. En ik glimlach in de duisternis het leven toe, als wist ik het een of ander betoverend geheim, dat al het boze en treurige weerlegt en in louter helderheid en geluk verandert. En dan zoek ik zelf naar een grond voor deze vreugde, vind niets en moet over mijzelf glimlachen. Ik geloof, dat het geheim niets anders is dan het leven zelf.” Wat zij — al deze gevangenen — schreven kwam tot stand ondanks de gedwongen afzondering. Hun brieven en boeken ontstonden weliswaar in eenzaamheid maar werden toch geschreven vanuit een bepaald levensperspectief, vanuit een sterk besef van verbondenheid met mensen en met levenswaarden. Zij die zó schrijven lijden niet aan hun (gedwongen) eenzaamheid. Nietzsche leed aan de eenzaamheid, ook al was hij een vrij mens.

Probleem van onze tijd

Het probleem van de eenzaamheid is ook en vooral een probleem van onze tijd. Velen hebben het gevoel als Nietzsche te zijn „ingesneeuwd in de eenzaamheid”. Verschillende verklaringen, zowel sociologische als psychologische zijn hiervoor te geven. Het grote-stadsleven is volkomen verzakelijkt, gerationaliseerd

en laat weinig ruimte voor het beleven van gemeenschap, ondanks pogingen om de gemeenschapsgedachte ingang te doen vinden in wijk-gemeenschappen enz.

In „De Groene Amsterdammer” kon men enige maanden geleden een ontstellend relaas lezen van gevallen van vereenzaming in de grote stad. Er zijn rapporten over verschenen, die aan duidelijkheid niets te wensen over laten. In verschillende steden, o.m. in Berlijn, Rotterdam en Den Haag heeft men telefonische hulpdiensten opgericht, die hulp bieden aan in nood verkerende eenzame mensen.

Van welke omvang dit probleem is, werd mij onlangs weer eens duidelijk bij het lezen van een rapport en van een verslag van enige interviews voor de Zwitserse radio * (Neue Zürcher Zeitung 5-12-59). In deze radiouitzending kwamen inwoners van één van onze grootste wereldsteden aan het woord, nl. van New-York. Angst en eenzaamheid van de grote-stadsmensen waren de themata van deze uitzending. Deze stad met zijn acht miljoen mensen is een merkwaardige samenleving. Hier leven op een klein gebied samengedrongen meer Ieren dan in Dublin, meer Italianen dan in Rome en meer Joden dan in Israël. Zestien inwoners van New York werden geïnterviewd. Uit de antwoorden op de vraag: „Vreest u de atoombom?” bleek, dat, behalve een negerin, die het beroep van naaister uitoefende, niemand van de geïnterviewden, welke uit de meest uiteenlopende beroepen waren gekozen, angst koesterde voor de atoombom. Een advocaat gaf voor dit opvallende resultaat de volgende verklaring: De enige manier, waarop mensen met een probleem van deze omvang klaar kunnen komen, is deze, dat zij het terzijde schuiven, vergeten en dat zij eenvoudigweg weigeren erop in te gaan.

Angstgevoelens

Wie zich wel met dit probleem bezighoudt, ziet spoedig de onmogelijkheid in om invloed uit te oefenen. Daarbij komt: Angst is een ogenblikkelijk, een plotseling gevoel. Het is een waarschuwingssignaal. Het angstgevoel vermindert, neemt af om tenslotte te verdwijnen. Het moet afnemen, want geen mens is in staat maanden en jaren onder angst te leven. De psychisch gezonde mens poogt zelfs in het aangezicht van het grootste gevaar met de angst klaar te komen. Enige New-Yorkers vonden een zekere, slechts gevoelsmatige troost in het besef, dat wanneer een atoombom op de stad zou vallen, zij niet alléén doch met vele anderen tezamen zouden sterven.

De individuele angstgevoelens van de onder-vraagden waren verschillend van aard. Een belangrijke rol speelde bij hen de angst voor misdaden, nachtelijke overvallen, voor inflatie, voor het uitblijven van succes en daarmee verbonden de angst voor het verlies van het gevoel van eigenwaarde, maar ook de angst voor een leven, dat niet geleefd wordt, voor het feit, dat men zichzelf, dat wil zeggen zijn eigen innerlijke mogelijkheden, niet tenvolle gerealiseerd zou hebben. De angst niet tijdig in een hogere stand te kunnen trouwen en de angst voor het ouderworden zijn vooral bij het vrouwelijk geslacht te constateren.

De New-Yorker vreest het rijpen en groeien, omdat hij niet de kunst verstaat waardig ouder te worden. Aangezien hij niettegenstaande dit ouder wordt, maakt hij op zijn veertigste jaar vaak een uitgesproken kinderachtige (niet kinderlijke) indruk. Groot, algemeen verbreid en ook terecht is de angst voor de eenzaamheid. De vrees voor ziekten als kanker, kinderverlamming, tuberculose en geestelijke storingen roept

de vrees voor werkloosheid op en als gevolg daarvan de vrees, dat men uit de zuiver beroepsmatig, utilitaristisch georganiseerde maatschappij zou kunnen uitvallen, door haar vergeten en a.h.w. levend begraven worden.

Pillen en druppels

Vandaar het ziekelijke geloof van de Amerikanen aan medicijnen. Men gebruikt dagelijks twee tot zes verschillende pillen, druppels enz. Opmerkelijk is, dat iedere derde of vierde New-Yorker onder psychologische behandeling is. Volgens de mening van een New-Yorkse psychologe ligt de grondoorzaak van de genoemde angsten in een conflict tussen enerzijds de individu en anderzijds de massa of de verschillende groepsdoeleinden van de massa. Men „verbuigt” zichzelf psychisch en lichamelijk om maar niet uit het voorgeschreven kader te vallen. Iemand, die geen belangstelling heeft voor promotie, hogere inkomsten of een grotere auto wordt als niet-normaal beschouwd. De mensen verzwakken om aan het collectieve ideaal te beantwoorden, voortdurend hun individualiteit. Om in de moordende eenzaamheid van de grote stad te kunnen bestaan, heeft de New-Yorker juist datgene nodig, wat hij voortdurend onderdrukt en verloochent, namelijk een sterk ontwikkelde individualiteit. Hier ligt de oorzaak van de neurose. Hij kan deze slechts overwinnen, wanneer hij de moed opbrengt om zijn individualiteit te handhaven en overeenkomstig zijn eigen gevoelens en zijn eigen besluiten te leven en te handelen. Geheel nieuw waren de conclusies waartoe deze uitzending leidde, niet.

Hang naar conformisme

In zijn opmerkelijke boek „The lonely crowd” ** heeft David Riesman een paar jaar geleden al gewezen op het verontrustende feit van het conformisme, het streven van de gemiddelde Amerikaan in de grote stad om zich te conformeren aan het gedrag van de anderen. De „other-directed man”, die zich in zijn oordelen en gedrag richt naar anderen, naar de gemiddelde „familie Doorsnee” heeft de individualistische renaissance-mens, die leefde vanuit zijn eigen, persoonlijk verworven waardebesef vervangen. De angst te vereenzamen, tekort te schieten in aanpassing en buiten de gemeenschap gesloten te worden, de angst vooral niet gewaardeerd te worden in een harde maatschappij speelt hierbij een belangrijke rol. En toch, zij, die zichzelf op deze wijze trachten te verliezen door zich te richten naar de conventies winnen de gemeenschap niet.

De eenzaamheid blijft het leven van vele mensen in de huidige samenleving beheersen. Verschillende merkwaardige secten, die hun leden een gevoel van geborgenheid en gemeenschap geven, leiden een bloeiend bestaan, hoe anachronistisch hun aanwezigheid in onze moderne samenleving ook aandoet. In deze secten vindt men een gevoel van gemeenschap, dat men elders niet (meer) vindt.

In de grote stad heeft men immers zelfs met de burens vaak nauwelijks contact. Terecht schreef reeds de Engelse denker Francis Bacon (± 1600): „De mensen hebben slechts weinig begrip van wat eenzaamheid is, en hoever deze zich uitstrekt. Want een menigte is geen gezelschap; en gezichten zijn slechts een galerij schilderijen; en een gesprek is slechts een rinkelende cymbaal, wanneer de liefde ontbreekt.” In de beroepssfeer werd het aantal contacten door de toenemende specialisatie steeds groter maar deze contacten zijn ook steeds zakelijker en oppervlakkiger geworden. In het moderne gezin gaat ieder zijn eigen weg omdat ieder een eigen taak heeft. Veelal blijkt de vrouw nauwelijks enig begrip te hebben van het beroep, dat haar man uitoefent.

Maar een nummer

Ook in de sfeer van de moderne fabrieken en kantoren is door de specialisatie een gevoel ontstaan een nummer te zijn in een onoverzichtelijk, onbegrijpelijk geheel. De moderne samenleving heeft de mens meer vrijheid gegeven dan hij in het verleden in feodale samenlevingen en autoritaire staten kende. Maar de keerzijde van deze vrijheid is de eenzaamheid. Fromm merkt hierover terecht op:

„Hoewel deze vrijheid hem onafhankelijkheid en redelijkheid schonk, maakte ze hem anderzijds vereenzaamd en bijgevolg angstig en machteloos. Deze vereenzaming is ondraaglijk, en de alternatieven waarmee hij geconfronteerd wordt zijn, hetzij een vlucht voor de last van deze vrijheid in nieuwe afhankelijkheid en onderwerping, hetzij een voortschrijden naar de volledige verwezenlijking van een positieve vrijheid, gebaseerd op de mens, zijn onvervangbare bijzonderheid en zijn individualiteit.”...

„Nu moeten wij bedenken, dat heel deze eenzaamheid en machteloosheid, zoals door deze schrijvers beschreven en door vele zogenaamde neurotici doorleefd, nog allerm minst behoren tot wat zich de gemiddelde mens bewust is. Daarvoor is alles veel te beangstigend. Men camoufleert het onder de dagelijkse sleur van zijn bezigheden...”

In de bewust gezochte eenzaamheid moet de mens vaak de concentratie vinden, waaruit hij kracht kan putten om volhardend te blijven arbeiden aan datgene, wat zijn leven waarde geeft. Er is echter ook een negatieve, een verlammeende eenzaamheid, waarbij de mens afgesneden is van iedere gemeenschap.

Eilandmensen

„Een mens is geen eiland” zegt Hemingway in zijn „For whom the bell tolls.” Toch zijn er talloze van deze eiland-mensen, hun bestaan slijtend in een onvruchtbaar isolement, zich zwak en bedreigd voelend in een naar hun gevoel absurde wereld. In 1957 verscheen er een rapport van de Engelse Nationale Sociale Raad over het leven van honderdduizenden alleenstaande mannen en vrouwen, die in eenzaamheid ondergaan.

„Er is weer niemand geweest.” Dit van tragiek zwaar beladen zinnetje trof men aan op iedere bladzijde van het dagboek, gevonden in een kamer waar een Londense vrouw was gestorven. Een jaar lang had die vrouw haar dagboek bijgehouden, een jaar lang had zij van

iedereen verlaten, gewacht op het wonder: dat iemand in haar belang zou stellen. Tevergeefs: in de allergrootste eenzaamheid heeft zij geleefd en is zij gestorven.

Een jonge man vertelde: „Ik leef alleen op een kamer. Na mijn werk zie ik niemand en praat ik met niemand tot de volgende ochtend. Ik heb niemand om mee uit te gaan. Ik ben nu 32, maar het leven gaat aan mij voorbij”. En een jonge vrouw: „Ik heb vijftien jaar in een en dezelfde flat gewoond, in een voorstad van Londen. Nooit is er meer contact geweest dan een hoofdknik met mijn burens”.

De commissie rapporteert: „De ervaring van deze vrouw is eerder regel dan uitzondering. Het zijn vooral ongetrouwde vrouwen van middelbare leeftijd, die verkwijnen in eenzaamheid.” Een oplossing van dit nijpende probleem is uiterst moeilijk: het is zo gemakkelijk om te zeggen, dat „we er wat aan moeten doen”. Maar wat, zegt men er meestal niet bij. De commissie dringt aan op het bouwen van meer gemeenschapscentra voor eenzame mensen. Ook geeft zij dit advies: het instellen van een „goede-buur-dienst” om schuwe mensen in contact te brengen met anderen. Zelfs dit zal geen gemakkelijke taak zijn. Want te vele eenzamen gebruiken juist hun eenzaamheid als een soort beschermend harnas tegen de „buitenwereld”, die veelal zo hard is dat zij het contact er mee nauwelijks verdragen of aandurven.

Nog een groep eenzamen brengt de commissie in het licht: weinig verdienende jongens en meisjes, die de intelligentie missen of bij wie na de inspanning van een dagtaak de energie ontbreekt om nog een avondschool te bezoeken waar zij contact zouden kunnen hebben met leeftijdsgenoten. Overigens vormt dit avondonderwijs bepaald geen tegenwicht tegen groeiende gevoelens van eenzaamheid. En hier raken wij ook aan het fenomeen „nozems”.

Omvangrijke taak

Het is duidelijk, dat hier een uitgebreide taak ligt voor ons verbond. Kan het Humanistisch Verbond in deze tijd voor buitenkerkelijken een tehuis zijn, waar men zich werkelijk „thuis” voelt, een tehuis ook, waar men oog heeft voor de realiteit van de twintigste eeuw? Ik meen van wel. In dit „tehuis” zal men gemeenschap moeten kunnen vinden maar zonder de beslotenheid en de broeikasfeer van de secte. Deze gemeenschap zal een open venster moeten hebben naar de huidige maatschappelijke en geestelijke werkelijkheid. Er dreigt altijd het gevaar

De Humanistische Luisterkring

telde op 12 februari 1960:

24.150 leden.

Was u, uw buurman, uw vriend

daar ook al bij?

De Studiekring vrij onderzoek van de Vrije Universiteit te Brussel belegde een congres op 26, 27 en 28 februari a.s. in de Vrije Universiteit te Brussel onder het motto:

„De houding van de Katholiek en van de vrijdenker in de huidige maatschappij”

Sprekers zijn o.a. prof. S. J. Leys; prof. L. Apostel; Aug. Vermeylen; prof. L. Flam; prof. Kruithof; Karel Cuypers en Karel Jonckheere. Inlichtingen voor deelname aan dit congres zijn te verkrijgen bij de heer J. Queeckers, E. Bockstaellaan 89 te Brussel.

van een sectarisme, waarbij de overtuiging een soort zelfbeveiliging wordt, die geen ruimte laat voor een andere visie. Naast deze openheid moet er de solidariteit zijn met de hedendaagse mens in zijn noden en zorgen, een *praktische* solidariteit, die wars is van allerlei al te gemakkelijk uitgesproken leuzen en frasen. Eerst dan kan er een nieuw geestelijk klimaat ontstaan, dat de mens helpt waarlijk mens te zijn. Maar dit nieuwe geestelijke klimaat zal er eerst kunnen komen door de toewijding van velen, die beseffen hoe wij allen in dit hachelijk bestaan op elkaar zijn aangewezen. P. Krug

* Zie ook *Mens en Wereld*, 7 nov. 1959.

** In het Nederlands vertaald onder de titel „De eenzame massa”.

(Slot van pag. 1)

waar allerlei vragen van levensbeschouwelijke aard nog eens wat diepgaander worden besproken. Om een passende omgeving voor die bijeenkomsten te vinden, heeft men zich tot een r.k. en een prot.-christelijk centrum voor geestelijke verzorging gewend. Minister Visser haastte zich te verzekeren, dat alsnog het humanistische centrum De Ark het initiatief zou kunnen nemen om in aanmerking te komen voor de organisatie van zo'n bijeenkomst. Hoewel dit antwoord de weg opent voor de minister om zich van de schijn der partijdigheid te bevrijden, rijst bij ons de vraag, waarom dan niet direct van de zijde van het departement, zulk een initiatief is uitgegaan. Het is immers dat departement, dat het studiecentrum opzette en het programma voor het studiecentrum ontwierp?

Minder bevrediging schonk de verklaring van de minister, dat humanisten als inleiders zouden kunnen worden uitgenodigd. Waarom geldt voor humanistische deskundigen een voorbehoud (zij *kunnen* worden uitgenodigd) en

geldt geen voorbehoud voor confessionele deskundigen? Kost het nog steeds moeite om de waarheid onder de ogen te zien, dat ons volk een gemengde natie is, met een grote en steeds groter wordende groep niet-confessionelen? Hoe zouden de confessionelen het vinden, als zij in een ongodsdienstige streek of stad zouden moeten horen, dat zij eventueel aan de behartiging van de openbare zaken zouden kunnen worden uitgenodigd? Ik denk, dat dan de wereld te klein was!

Ten slotte nog één punt. Gevraagd werd aan de minister ook nog, hoe het bestuur en de leiding van het studiecentrum levensbeschouwelijk waren samengesteld. Daarover kon de minister niets vertellen, omdat het in de krijgsmacht niet gebruikelijk is erop te letten tot welke zuil men behoort.

Deze laatste opmerking is weer alleraardigst. Als men n.l. als militair te kennen geeft naar het humanistische vormingscentrum te willen gaan, is het in de krijgsmacht *zéér* gebruikelijk om ineens veel belangstelling te hebben voor de „zuil waartoe men behoort”: minderjarige militairen mogen n.l. alleen naar

dit vormingscentrum als hun ouders dat goed vinden. Wie naar een confessioneel vormingscentrum zou willen, behoeft als minderjarige geen toestemming der ouders!

Als het in de krijgsmacht zo ongebruikelijk is om op de zuilen te letten, waarom „kunnen” dan humanistische sprekers uitgenodigd worden en geldt dit voorbehoud niet voor confessionelen?

Als het in de krijgsmacht zo ongebruikelijk is, om op de zuilen te letten, waarom – o, waarom – worden dan nog steeds de humanistische geestelijke verzorgers uit de strijdkrachten geweerd?

Wij weten het wel, in onze samenleving zijn bij voortduring krachten aanwezig om humanisten en andere buitenkerkelijken zo veel mogelijk in een uitzonderingspositie te brengen en te houden. De minister zal, indachtig aan de grondslagen van onze staat, moeten oppassen niet het slachtoffer te worden van deze krachten. Wie immers in ons land de discriminatie invoert en verdedigt, tast de grondslagen van onze democratie aan. En zonder democratie kunnen wij niet leven. Dr. E. Nordlohne

Als een bemoedigend verschijnsel in de wereld van na de oorlog, vanuit ons standpunt bezien, mag de spontane ontwikkeling van het humanisme worden beschouwd, zoals dat tot uiting komt in humanistische initiatieven van allerlei aard en in een nieuwe bereidheid antwoord te geven op de humanistische wekroep. Amsterdam 1952 leverde daarvan het bewijs en sindsdien hebben alle oprichtersleden van de IHEU en de later toegetreden organisaties mogelijkheden gevonden zich verder te ontplooiën, ongetwijfeld in een teleurstellend traag tempo, maar toch niet ontmoedigend. Het binnenhalen van de oogst wacht op het beschikbaar komen van arbeiders en machines.

Wat voor deze landen geldt, gaat waarschijnlijk ook op voor de verbreiding daarbuiten, in landen waar nog niets van een humanistische beweging bestaat; ook daar liggen mogelijkheden. Tenzij in deze delen van de wereld (Afrika, Azië, Latijns Amerika) zulke bewegingen worden gesticht en opgebouwd, zullen humanisten daar waarschijnlijk minder invloed winnen en erkende verantwoordelijkheid kunnen dragen in het openbare leven gedurende de komende beslissende jaren. Een beweging als de onze met haar zelfvertrouwen en haar aanspraken kan niet parochiaal, geen besloten sekte zijn in de moderne wereld zonder ernstig respect te verbeuren.

Met deze gedachte als uitgangspunt heeft het executieve comité van IHEU, de internationale humanistische organisatie, een sub-commissie van drie leden ingesteld om advies te geven over politieke zaken en ontwikkelingsplannen in nieuwe gebieden, zowel als hulp te bieden aan het organisatiesecretariaat om van de beschikbare contacten het beste gebruik te maken. Zonder op de aanbevelingen van deze commissie vooruit te lopen, kan het nuttig zijn een paar leidende beginselen in overweging te nemen die door de ondervinding worden ingegeven.

Suggesties

1. In verband met de beperkte middelen zal het noodzakelijk zijn de aandacht op een enkel gebied te concentreren. Bij het bepalen van de

voorrang zullen ongetwijfeld de mogelijkheden, uitgedrukt in termen van de bestaande contacten en de waarschijnlijke reacties moeten worden vergeleken. Maar een andere factor die daarbij in aanmerking moet worden genomen is de betekenis, de symbolische betekenis van het betrokken volk in de wereldverhoudingen. Het Afrikaanse volk bijvoorbeeld heeft deze symbolische betekenis, maar het is het enige niet.

2. Geïsoleerde groepen verdwijnen en gaan te gronde. Een of andere regionale organisatie, hoe schetsmatig ook, moet tijdig tot stand komen en beschikken over voldoende hulp troepen in de vorm van sprekers, organisatoren, lektuur en geld om in staat te zijn de vaart van de verbreiding bij te houden en tot ontwikkeling te brengen.

3. Zolang zulk een regionale organisatie nog niet over die middelen beschikt, zal de stofelijke hulp en de stootkracht van buiten moeten komen, met name van het hoofdkwartier van de IHEU en zijn vertegenwoordigers voor bepaalde gebieden. Maar in Afrika of het Midden-Oosten of het Verre Oosten zullen de vooruitzichten en de vorderingen afhankelijk zijn van de leiders uit het land zelf die over het humanisme spreken en schrijven in hun eigen taal en het zullen moeten richten op de eigen noden en aspiraties van hun volk. Wanneer besloten is op welk gebied een eerste poging zal worden geconcentreerd, moeten de middelen gevonden worden om een mogelijke leider in staat te stellen een paar jaar door te brengen in een of meer landen waar reeds een humanistische beweging gevestigd is.

Het aanduiden van wat het verbreiden van het humanisme waarschijnlijk betekenen zal wanneer het ernstig wordt aangepakt, zou kunnen leiden tot de gedachte dat dit boven kracht ligt als men er van uitgaat hoezeer elke humanistische beweging nu al met haar eigen taken belast is. Het zou dwaas zijn boven onze kracht te reiken, maar het ondernemen van een bescheiden en goed opgezette poging nieuwe gebieden te bereiken, zou niet alleen een beloning kunnen opleveren in het daarmee bereikte resultaat, maar ook in het stimuleren en bevorderen van de eigen activiteit.

Is stereo de moeite wel waard?

Stereofonie komt er in ons land maar langzamerhand in. Het gaat ongeveer op dezelfde manier als bij de intrede van de langspeelplaat, die hier nog als een vreemd soort luxe werd beschouwd toen ze bijvoorbeeld in Engeland al het normale type grammofoonplaat was. Nu is stereo een vernieuwing, waarvan de voordelen veel minder in het oog springen. Het is dus logisch, dat velen de kat vooralsnog uit de boom blijven kijken voordat ze tot de aanschaffing van een dure apparatuur overgaan.

Na de eerste demonstraties, een paar jaar geleden, waren wij nogal sceptisch. De high fidelity had ons het zgn. sleutelgateffect doen vergeten; de mogelijkheden om pseudo-stereofonie te bereiken waren bovendien legio. In polyfone muziek zou de tweekanale weergave een helderder beeld van de stemvoering kunnen geven, maar dat leek dan ook het enige werkelijke voordeel van de stereoplaat.

Dat we toch van de superioriteit van de stereofonische opname en weergave overtuigd zijn geraakt, kunnen we dan ook nauwelijks met argumenten staven. Niettemin zijn we er heel wat keren in geslaagd vrienden tot ons standpunt over te halen. We doen dat volgens een vast recept, in de overtuiging dat we er onze vrienden een dienst mee bewijzen.

We staven een betoog over muziek met illustratie op de plaat, waarbij we terloops opmerken dat die plaat stereofonisch is. Onze voorraad stereoplaten is precies groot genoeg om dat een paar keer achter elkaar te doen, zonder dat het gesprek geforceerd wordt. Het vijfde argument ongeveer, dat van onze vrienden of van ons afkomstig kan zijn, wordt opnieuw met een plaatfragment geïllustreerd, maar nu met een „monorale”.

Voelbaar gemis

Het gevolg is dan onveranderlijk, dat niemand meer ingaat op de vraag waarover het ging, maar dat iedereen zich afvraagt wat er met deze op precies dezelfde installatie afgespeelde plaat aan de hand is. Ook al is het een technisch voortreffelijke plaat, iedereen mist iets waaraan hij onbewust gewend is geraakt en ondervindt de puntvormige weergave als duidelijk minderwaardig.

Dat is natuurlijk maar ten dele waar. Op onze draaitafel liggen tegenwoordig afwisselend „monorale” en stereofonische platen, we weten wat we van elke techniek mogen verwachten en waarderen de oudere in niet mindere mate dan vroeger.

Deze overwegingen vloeiden ons uit de pen na het beluisteren van een uitzonderlijk goede stereoplaat: Decca SXL 2027, waarop Ansermet „Jeux” van Debussy, „La Péri” van Dukas en „Danse” van Debussy in de bewerking van Ravel dirigeert. Zo doorzichtig als in deze ruimtelijk werkende weergave Debussy's te weinig gehoorde laatste orkestwerk klinkt, is een wonder als men de uitermate gecompliceerde partituur enigszins kent. „La Péri”, al even voortreffelijk gespeeld, is een prachtig voorbeeld van een stijl die we tijdelijk als „ouderwets” verwerpen, maar die ongetwijfeld door een volgende generatie als de sluitsteen van de romantiek zal worden beschouwd. Maar dat is een onderwerp op zichzelf. Deze plaat kan in ieder geval zonder voorbehoud worden aanbevolen – evenals, als men er het geld voor kan missen, het aanschaffen van of het uitbouwen tot een voor stereofonische platen geschikte installatie.

James Suttorp

Wat is „Humanistisch?”

Humanisme is oorspronkelijk een cultuurhistorische vakterm, maar de activiteit van het Verbond heeft er in de laatste jaren een zeer bepaalde inhoud aan gegeven: de wereld- en mensbeschouwing, die in onze beginselverklaring is neergelegd. De activiteit van voor- en tegenstanders heeft de term in bredere kring een grotere bekendheid gegeven en het resultaat is, dat in het hedendaagse Nederlandse spraakgebruik een toepassing van de term begint op te treden, die zich niet geheel met deze bedoeling dekt.

Men gebruikt „humanistisch”, vooral onder jongeren, maar niet alleen onder hen, in de zin van „onkerkelijk”, „niet-godsdienstig”. Persoonlijk heb ik nooit de behoefte gehad op de vraag naar het kerkgenootschap te antwoorden: „humanist”, „geén” is voor mij altijd afdoende geweest. Evenmin heb ik bezwaren tegen de termen „atheïst”, Nederlands: „godloos”, al heb ik zelf ook deze termen niet gebruikt. Bij de volkstelling van 1930 kwamen onder de opgegeven ca. 400 kerkgenootschappen enkele kennelijke vergissingen voor. Men kan nog strijden over de

verschillende religieus-socialistische groeperingen, die voorkwamen als antwoord op de vraag naar het kerkgenootschap, maar het is wel duidelijk dat een antwoord „Dageraad” of „Ver. v. Dierenbescherming” een misverstand van teller en ondervraagde aanduidt. M. i. zal straks de aanduiding „humanistisch verbond” evenzeer voorkomen en evenzeer een misverstand aanduiden: het H. V. is geen kerkgenootschap.

Op andere formulieren komt men als antwoord nog al eens tegen: „protestant”, ook als het alleen maar betekent: niet-Katholiek en niet-Joods (vgl. Mens en Maatsch. 1959, p. 895). Ik vrees dat we straks ook zullen moeten rekenen met de betekenis: humanist = niet-kerkelijk. Mijn vrienden van „Kerk en Vrede” plegen thans al de A.N.V.A. als „humanistisch” aan te duiden, al telt zij katholieken, doopsgezinden en Quakers als leden. Aan een dergelijke ontwikkeling van het taalgebruik is weinig te doen, de „Humanistisch-socialistische partij” lijkt mij er een voorbeeld van. Aan ons alleen te zorgen dat men het H. V. niet voor een kerk houdt.

W. J. Jong

IK denk er ZO over

De mensen zijn goed genoeg

Het grootste probleem van onze tijd heet wereldvrede.

Een deel van de staatslieden acht wereldvrede door wereldregering en afschaffing van wapenning der landen wel mogelijk, maar een snelle oplossing is volgens hen geheel uitgesloten.

Ik heb mij wel eens afgevraagd of zij niet bereid zouden zijn het wat minder positief te zeggen. Waarom denken wij niet: 'Voor een snelle oplossing zie ik niet de geringste mogelijkheid, maar misschien is een ander gelukkiger!' Zo denkt men er geloof ik nooit of zeer zelden over. Men houdt zich streng aan de opvatting, dat een snelle oplossing absoluut onmogelijk is. Punt. Een van de motiveringen voor deze houding wil ik nu hier bespreken, met de bedoeling, de onhoudbaarheid ervan aan te tonen. Zeer veel wordt gezegd en geloofd, dat de mensen nog te slecht zijn om tot wereldvrede te kunnen geraken. Zij zijn te egoïstisch, letten voornamelijk op eigenbelang, laten zich door bezits- en machtsbegeerten beheersen. En, omdat eventuele verbetering van de mensen in elk geval heel langzaam gaat, is dus snel verkrijgen van wereldvrede uitgesloten.

Deze redenering vindt niet alleen veel bijval, maar wordt ook gesteund door zeer grote figuren, zoals bijv. Albert Schweitzer. Schweitzer heeft in de rede, die hij hield, toen hem de Nobelprijs voor de Vrede werd uitgereikt, de onvolkomenheid van de mensen als belangrijke oorzaak van de oorlog gezien en hij raadde de mensen aan bij zichzelf te beginnen, want zolang de mensen nog te zelfzuchtig zijn, de ware naastenliefde niet kennen, gaat het niet. Onmogelijk. Punt.

Nu is echter de stelling, dat de onvolkomenheid, de slechtheid van de mensen, een beletsel zou zijn voor het verkrijgen van wereldvrede, volkomen fout. Zeker, als de naastenliefde volkomen en algemeen zou zijn, zou men misschien kunnen verwachten, dat daaruit van nature de wereldvrede zou voortvloeien. Maar dit zegt helemaal niet, dat wereldvrede met de mensen zoals zij nu zijn, onmogelijk zou zijn.

Wet en gezag

De werkelijkheid leert ons, dat mensen, zoals zij nu zijn, in zeer grote samenlevingen, in or-

de en vrede kunnen leven, zonder oorlog. In Nederland leven ook geen volmaakte mensen, maar toch is er geen oorlog tussen Utrecht en Gelderland. Dit is praktisch uitgesloten, omdat de Nederlanders leven onder wet en gezag, omdat zij volkomen vertrouwd zijn met het feit, dat in ons land geschillen worden opgelost door rechtspraak en niet door vechten. En zo is het precies eender in alle grote samenlevingen. Zodra een groep mensen leeft onder wet en gezag, is er binnen deze groep geen oorlog meer mogelijk, zeker niet als dit gezag berust op redelijkheid en door de groep zelf is ingesteld.

De mensen van nu behoeven niet eerst te worden verbeterd om betrekkelijk ordelijk en zonder oorlog te kunnen leven onder wet en gezag. De mensen zijn goed genoeg om bruikbare onderdanen te kunnen zijn van een goed ingericht wereldbestuur. Die eigenschap van de mensen om zonder oorlog te kunnen leven onder wet en gezag is kenmerkend voor de mensen. Men kan er op bouwen. De meeste mensen hebben zelfs voor een belangrijk deel een slavennatuur. Zij gehoorzamen gemakkelijk aan wet en gezag en zeker als deze op redelijke grondslagen berusten.

Is er nu enige aanleiding om te verwachten, dat deze fundamentele eigenschap van de mensen ons in de steek zou laten, als het aantal mensen, dat onder die wetten en dat gezag zouden vallen, groter was, dan wij tot nu toe hebben meegemaakt? Is er enige aanleiding om te geloven, dat de mensen zich niet zouden voegen onder een goed en rechtvaardig ingericht wereldbestuur, maar wel onder een dikwijls niet goed en onvoldoende rechtvaardig landsbestuur?

Kern van het probleem

Die aanleiding is er niet. Als er een goed wereldbestuur bestond, dat de macht had zich te doen eerbiedigen, denkt u dan, dat de aardbewoners zich daartegen zouden willen verzetten? Zou u dit doen? Integendeel, men zou het goedkeuren, dat door dit bestuur de slechtheid der mensen in zoverre kon worden in toom gehouden, dat oorlog praktisch was uitgesloten en de bewapeningslasten waren verdwenen. Het morele peil van de massa is niet erg hoog en men moet zeker streven naar verbetering, maar dit lage peil belet niet, om oorlog te vervangen

door rechtspraak, en daar ligt de kern van het probleem van de wereldvrede. Dat wij de wereldvrede nog niet hebben kunnen bereiken, zegt helemaal niet, dat dit in snel tempo onmogelijk zou zijn, maar alleen, dat wij het niet op de juiste wijze hebben aangepakt. Die goede manier moet worden gezocht en gevonden, men moet geloven aan de mogelijkheid, dat hij gevonden kan worden. Men moet niet het pedante en onjuiste standpunt innemen „Ik zie geen mogelijkheid, dus bestaat er geen mogelijkheid”.

Wij moeten van het ongeloof zien af te komen en gaan geloven, dat een snelle oplossing toch misschien nog wel te vinden zal zijn. De mentaliteit van onze staatslieden moet liefst zo worden, dat zij de moed hebben om te denken: „Het vredesvraagstuk is in wezen eenvoudig. Het is: oorlog vervangen door rechtspraak. En dit betekent: waanzin vervangen door redelijkheid. Dit moet kunnen. Nu kunnen. Punt.” (*Hoe kunnen. Vraagteken. Red.*) Ir. M. W. Polak

Lezingen voor de radio

21 februari, 9.45 uur (VARA); prof. dr. G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”;

28 februari, 9.45 uur (VARA); drs. J. H. P. Colpa: „Alleen maar een beginselverklaring?”

6 maart, 9.45 uur (VARA); dr. J. P. van Praag: „Padvindende en betweters”.

U kunt zich op de wekelijks verschijnende teksten van de lezingen abonneren door overschrijving van f 4,- per jaar op giro no. 58 t.n.v. de Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Voor leden van de luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van het Humanistisch Verbond f 5,- per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,-; losse nummers f 0,30.

Coëxistentie met morele herbewapening

Natuurlijk moet men iedere overtuiging respecteren, niemand die het hierover niet met H. Bonger eens is. Natuurlijk zou het „bekrompen, hoogmoedig en een bewijs van gebrek aan verantwoordelijkheidsbesef” geweest zijn, wanneer B. Shaw en B. Brecht werkelijk van plan waren, het Leger des Heils „te willen kraken”. Het kost mij persoonlijk niet de minste moeite, b.v. de Jehova's Getuigen met alle respect tegemoet te treden. Ik begrijp hun motieven niet, maar ik bewonder hun absolute dapperheid en oprechtheid: zij geloven wat zij doen en zij doen wat zij geloven.

Ik begrijp echter niet, wat de brochure van Morele Herbewapening hier mee te maken heeft. Ik behoor tot die miljoenen Nederlandse mannen en vrouwen, die dank zij de onzelfzuchtigheid van een groot Nederlands concern in het bezit van dit document zijn gekomen. Het is een zuiver politiek pamflet, zeldzaam bekrompen en hoogmoedig en vol onverantwoordelijke laster en denigrering tegenover iedereen, die

niet in Tsjang Kai Sjek en Adenauer de Graalridders van onze cultuur wil zien. Overigens wordt ook niet de kleinste poging ondernomen om voor de verblufte lezer het geloof in een absolute „Politik der Stärke”, in een totale materiële bewapening – genoemde morele herbewapening – met een hierbij behorend keihard wantrouwen tegenover een totale vijand – af te leiden uit het evangelie en de bekende eisen van absolute liefde, waarheid enz.

B. Shaw heeft een halve eeuw geleden in zijn „Majoor Barbara” als zijn socialistische overtuiging te kennen gegeven, dat alleen maar Leger des Heils-liefdadigheid – hoe sympathiek ook – de eigenlijke noden der maatschappij niet kon genezen. „Ideologie en Coëxistentie” is echter gespeend van iedere geestelijke doordringing. Is het dan soms niet toegestaan om gewoon te constateren, hoe schrikbarend simpel, primitief en tractaatjesachtig het geschiedenis-filosofische wereldbeeld van dit stuk is? Waarbij nog komt, dat het ons niet in argeloze naïviteit

door de kleine lieden van de een of andere sekse maar door de meest doorluchtige namen der Nederlandse samenleving wordt aangeboden!

Hein Herbers – Bilthoven

Ja, geachte inzender, zo kan men ook schrijven over de brochure, en dan heeft men het uiterst scherp en snijdend en afdoende gedaan maar dan heeft men alleen de „medestanders”, die het al met u eens waren, tot applaus gebracht. Ik heb getracht zo te schrijven dat een bona-fide, niet een perfide, morele herbewapenaar, misschien tot de conclusie zou kunnen komen, dat de brochure van zijn beweging een zeer ongelukkig en eenzijdig en gevaarlijk stuk is. Het is de toon, die de muziek maakt. Uw zienswijze en toon versterkt hun besef, dat zij, tegen alle critici en „ongelovigen” in, de enige juiste weg bewandelen en dat besef wilde ik juist proberen te verzwakken. Misschien ben ik hierin een domme idealist. Best mogelijk. H. Bonger

CREMATIE

is

waardig en piëteitvol

Inlichtingen worden U gaarne verstrekt
door de

VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE
Riouwstraat 186 — 's-Gravenhage
Tel. 55.47.97/070

LIDMAATSCHAP: f 2.- PER JAAR

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. JONG en H. KUYSTEN
Administratie-adres: Postbus 246, Rotterdam
Postgiro 445129 • Abonnementsprijs f 5,- per jaar

Niet alleen de kerkelijken hebben
hun wezenverzorging.

De Weezenkas

Vereniging tot opvoeding en verzor-
ging op humanistische grondslag
neemt op zich de verzorging van de
wezen der buitenkerkelijken

Sluit U daarom aan bij deze vereniging

Inlichtingen omtrent lidmaatschap
bij de Secretaris: J. de Leeuw,
Herengracht 62, Amsterdam-C.

Heer wedn. 58 jr., wonend te Rotterdam zoekt
dame voor prettige omgang, schouwburgbezoek,
vakantie enz.
Brieven onder no. febr. 5 aan het bur. v. d. blad.

65-jarige weduwe, nog vitaal, wil in gemeen-
schap ingeschakeld worden, huish. of wat an-
ders.
Brieven onder no. febr. 7 aan het bur. v. d. blad.

Wie heeft gelegenheid tot in- of samenwonen
voor humaniste, 65 jaar in verzorgd huis. Ge-
dacht wordt aan intell. geestverwant dame of
heer, teneinde eenzaamheid te doorbreken.
Brieven onder no. febr. 6 aan het bureau van
dit blad.

VERGELETTO-TICINO, 900 m. - Bij Locarno.
Kamers met gebruik van keuken. 1 juni-1 sep-
tember. J. Weiland, Händelstraat 32, Arnhem.
Tel. 08300-26569.

Wereldvluchtelingenjaar

De Stichting Nederlands Comité Vluchtelingen-
jaar 1959/1960 koestert de hoop dat ons volk
door gezamenlijke inspanning vier miljoen gul-
den zal bijeenbrengen.

Vergeleken bij de wanhoop van honderddui-
zenden vluchtelingen leeft ieder van ons in over-
daad. Doet daarom wat ge kunt. Het is eenvou-
dige mensenplicht. Stort uw bijdrage op giro
195960.

ZOMERSCHOOL 19-23 JULI

De Zomerschool van de Humanistische Stichting „Socrates” wordt dit jaar gehouden in
de gebouwen van de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort, in een
prachtige omgeving van bos en hei.

Onderwerp: GROTE GEESTELIJKE STROMINGEN

Algemene leiding: Drs. J. H. P. COLPA

Aanvang: dinsdag 19 juli te 15.00 uur

Einde: zaterdag 23 juli te 14.00 uur

Kosten: f 50,- incl. volledig pension en f 16,-
(met koffie en thee)

U kunt zich reeds aanmelden bij de

Humanistische Stichting „Socrates”
Oudegracht 152 — Utrecht

HUMANISTISCHE LUISTERKRING

„HET WOORD VAN DE WEEK”

De nieuwe omroepwet geeft het Humanistisch Verbond geen eigen zendtijd
zoals de kerken die hebben.

Ruim 24.150

personen gaven zich reeds op als lid van de humanistische luisterkring om
onze eis tot eigen zendtijd kracht bij te zetten. Helpt mede dit aantal te ver-
groten door u NU aan te sluiten!

Aanmeldingen door middel van: storting of overschrijving van f 1,- op
girorekening 58 t.n.v. Hum. Luisterkring „Het Woord van de Week” of per
briefkaart of aanmeldingsformulier met f 1,- extra porto.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

Redactie: Prof. Dr. H. Freudenthal, F. P. Huygens, Dr. B. W. Schaper,
Prof. Dr. G. Stuiveling en Prof. Dr. Libbe van der Wal.

Abonnementsprijs: f 7.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van
Socrates en voor studenten f 6.- per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**
Oudegracht 152, Utrecht
Giro 582293